

Л.Г. Штабова

ОСОБИСТІСНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Педагогічні навчальні заклади України за всю свою історію накопичили значний досвід професійної підготовки вчительських кадрів та вчителів початкових класів, зокрема. Проте, як засвідчує практика, далеко не всі випускники педагогічних навчальних закладів, у тому числі й факультетів початкового навчання, володіють необхідними знаннями, вміннями, навичками педагогічної майстерності, а тому не вміють правильно поєднувати в роботі з учнями вирішення завдань навчання, розвитку і виховання кожного школяра. А це означає, що рівень психолого-педагогічних та фахових знань значної частини випускників факультетів початкового навчання недостатній, їхня методологічна культура й творчий потенціал низькі.

З метою подолання цих недоліків у педагогічних навчальних закладах створюються нові навчальні плани і програми, але ці заходи малоефективні, тому що спираються вони на традиційні, багато в чому застарілі, підходи, які не зачіпають самої суті навчального процесу.

Отже, причину недостатнього рівня професійної підготовки випускників і їхньої методологічної культури, зокрема, слід шукати в самій організації професійної підготовки майбутніх учителів. Адже не секрет, що до цього часу педагогіка і психологія вивчаються студентами майже ізольовано, що не сприяє формуванню методологічної культури тоді, як ще П.П. Блонський писав (курс педагогіки в той час звично складався із двох частин): „Першою була психологія плюс педагогічні висновки, другою – історія педагогіки, точніше класика педагогіки... Я досить швидко помітив, що мої учениці дуже цікавилися психологією, але дуже прохолодно ставилися до педагогічних висновків. Коли в 1911 році я став працювати на літніх вчительських курсах, то й там я побачив те ж саме. Психологічна частина збуджувала в учителів буквально ентузіазм, притому як раз у найкращих... Я довго не розумів, чому краща частина вчителів так жадібно кидалася на психологію. Зате зараз я це прекрасно розумію. Зараз я швидко розгадую, що за педагог переді мною, дивлячись на те, говорить він зі мною чи про дітей та їхню психологію, чи про програми, вимоги начальства, методи чи тощо і т.ін.” [1, с. 39-40].

Зважаючи на те, що тільки органічне поєднання (інтеграція) педагогіки з психологією у процесі підготовки педагогічних кадрів сприяє формуванню методологічної культури вчителя, на наш погляд, необхідно й тепер курс педагогіки будувати на тому ж принципі, про який ідеться в наведеній цитаті, – „психологія плюс педагогічні висновки”. Саме за таким принципом, на наш погляд, має бути створений інтеграційний підручник з педагогіки та психології, бо ще К.Д. Ушинський у боротьбі за радикальну перебудову змісту і форм навчання переконливо доводив, що педагогіка повинна будуватися на основі психології з опорою на фізіологію. На його думку, як медиком не можна назвати того, хто обмежується вивченням терапії та „лікарського порадики” і не знає фізики, хімії, біології, фізіології, так само не можна назвати педагогом того, хто знає лише педагогічні правила, подані в підручниках педагогіки, не

вивчивши тих явищ природи і душі людської, з яких вони випливають. Це перше.

Друге. Як показали дослідження, цілеспрямованому формуванню методологічної культури в майбутніх учителів в педагогічних навчальних закладах не приділяється належна увага. Опитування студентів засвідчило, що деякі з них навіть не знають значення цієї дефініції. Що ж слід розуміти під методологічною культурою?

Під методологічною культурою слід розуміти, з одного боку, здатність до наукового обґрунтування, критичного осмислення й творчого використання відповідних концепцій, форм і методів пізнання, управління, проектування; а з другого, – методологічну рефлексію (вміння аналізувати власну наукову діяльність). За визначенням П.П. Блонського, „учитель, який не володіє методологічною культурою, це – педагог без фундаменту” [1, с. 62].

Слід підкреслити, що саме від рівня методологічної культури залежить чи стане майбутній учитель кваліфікованим майстром навчання та виховання, який буде поглиблювати, удосконалювати свої знання й постійно дбати про підвищення свого рівня методологічної культури, або таким, якого цікавлять лише методичні розробки уроків, на які він дивиться як на джерело готових даних і, залишаючись байдужим до свого рівня методологічної культури, сліпо користується ними.

Третє. В результаті дослідження індивідуально-психологічної групи факторів, від якої залежить якість навчання, було виявлено, що у процесі професійної підготовки майбутніх учителів не враховуються їхні індивідуальні особливості. Для того щоб у процесі підготовки вчителя здійснювався індивідуальний підхід необхідно створити такі умови, щоб засвоєння знань та формування практичних умінь і навичок було результатом не зовнішніх навчальних впливів (не результатом спілкування мовленнєвого типу), а результатом власної активної діяльності, здійснюваної в індивідуальному темпі, тобто студент повинен бути суб'єктом навчального процесу.

У зміст навчання мають включатися не лише знання, а й метазнання – прийоми і методи пізнання (І.С. Якиманська), що дозволить зробити діяльність студента керованою і контрольованою і разом з тим у процесі учіння буде здійснюватися зворотній зв'язок, що дозволяє на тому чи іншому етапі засвоєння своєчасно вносити необхідні корективи в роботу окремих студентів, які потребують допомоги і підтримки.

Сам процес засвоєння знань має бути мотивованим, тому що без внутрішнього спонукання до дії, навчання не може бути ефективним.

Четверте. Недостатня увага в навчальних педагогічних закладах приділяється вихованню студентів. Культурний рівень студента за період його навчання в педагогічному навчальному закладі не зазнає серйозних змін. У педвузах не приділяється належна увага, скажімо, формуванню та розвитку в студентів емпатії. Як показали дослідження, також далеко не всі студенти знають значення цієї дефініції. Емпатія – це вміння дивитися на світ очима іншої людини, “сісти в чуже крісло”, прийняти точку зору іншої

людини і бачити речі під іншим кутом зору так само добре, як і під своїм власним. Люди, які володіють таким даром (хистом) уміють співчувати, уміють розуміти, чому та чи інша людина здійснила той чи інший вчинок, і тому можуть пробачити.

Людей, в яких відсутня емпатія, називають черствими, дерев'яними, товстошкірими, емоційно глухими.

Учитель повинен правильно розуміти кожну дитину в тому числі й ту, яка не хоче вчитися. Адже є на те причини. Хулігана також треба розуміти. Не хуліганить же він для того, щоб його покарали. Потрібно зрозуміти мотиви тієї чи іншої поведінки дитини, щоб допомогти їй. А це означає, що в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя до роботи в школі має приділятися належна увага формуванню та розвитку в нього емпатії, бо без розвинутої емпатії вчителя не можна говорити про психологічне „забезпечення” навчально-виховного процесу в школі. Саме через низький рівень педагогічної культури, як зазначає О.Я. Савченко, на жаль, небагато вчителів замислюється над тим, як, розмовляючи з дітьми, досягти взаємопорозуміння. Чимало вчителів і досі повчальний тон вважають єдино можливим: мовляв, якщо це ученя, та до того ж найменший, то він просто зобов'язаний завжди мене слухати, вловлювати кожне слово, не заперечувати. Трапляються, на жаль, учителі, які за будь-яку провину висловлюють учням численні нарікання, принизливо коментують вчинок: „Я так і знала”, „Ти що спав на своєму зошиті?”, „Чого від тебе можна чекати?”

Діти відразу розуміють насмішку і в класі лунає недобрый сміх, який винуватцеві дошкуляє найбільше. І „жартівники” не розуміють, як боляче в цей час почуватися смішним і безпомічним [3, с. 143].

Велику увагу педагогічній етиці, педагогічному тактові приділяв і В.О. Сухомлинський: „Не можна миритися з тим, що деякі педагоги – чи через низьку педагогічну культуру, чи тому, що не вміють підпорядковувати емоції розуму – застосовують духовний ремінець. Повага до дитини несумісна з приниженням, як і несумісна і з „сильними”, „вольовими” засобами впливу – окриком, грюканням по парті, погрозою” [4, с.448-449]. Азбукою педагогічної культури кожного вчителя, за Сухомлинським, має бути доброзичливість та дбайливе ставлення до дитини. Доброзичливий учитель повинен ставитися до учня так само, як би він хотів, щоб ставилися до нього.

Щоб здійснити формування особистості майбутнього вчителя і навчити його формувати особистість учня, необхідно реалізуючи принцип гуманізації освіти, змінити акценти з інформаційного на діяльній тип навчального процесу.

Це означає, що у зв'язку з тим, що значна частина викладачів педвузів читають лекції без використання засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності і на практичних заняттях використовують такі методи навчання, які не активізують розумову діяльність студентів, тому необхідна серйозна організація педагогічного та психологічного всеобучу

викладачів педвузів. На студента - майбутнього вчителя початкових класів - повинні працювати всі кафедри: всі викладачі повинні мати високий рівень методологічної культури, а також педагогічної, оскільки в процесі підготовки майбутніх учителів повинні використовуватися найновіші технології навчання всіма викладачами, які забезпечують перехід від інформаційного до діяльній типу навчання і разом з тим - реалізацію принципу врахування індивідуальних особливостей кожного студента, тобто створення таких умов, за яких студент має виступати суб'єктом навчального процесу, а не лише об'єктом. Це дозволить не тільки докорінно підвищити рівень професійної підготовки майбутніх учителів, а й поліпшити якість навчання молодших школярів, бо випускники, як правило, використовують в шкільній практиці насамперед ті методи, прийоми, засоби навчання та реалізують ті принципи й ідеї, які вони засвоїли в стінах педвузу.

По-друге, навчання майбутніх учителів повинно бути мотивованим, тому що без внутрішнього спонукання до дії навчання не може бути ефективним.

По-третє, необхідно відновити вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду та поширення його через методологічні семінари факультетів, вузів та чітко організовані взаємні відвідування занять, введення

творчих звітів викладачів вузів перед широкою аудиторією (студенти, вчителі, викладачі, методисти інституту післядипломної освіти).

По-четверте, удосконалення зв'язків зі школами, створення справжніх базових шкіл (як це було раніше), де студенти проходять педагогічну практику та проводять свої наукові дослідження, в тому числі й з метою написання курсових та дипломних робіт.

По-п'яте, посилити увагу до виховної роботи, зокрема, розгорнути науково-дослідну роботу щодо реалізації виховних завдань навчального процесу.

По-шосте, підвищити особисту відповідальність кожного вузівського викладача за якість професійної підготовки кожного студента.

І останнє, стосунки між викладачами, між викладачами і студентами повинні ґрунтуватися на взаємній повазі, доброзичливості, зацікавленості в успіхах колег, емпатії, тому що стосунки, які складаються в навчальному закладі, значною мірою визначають поведінку випускників у колективі.

Підсумовуючи сказане, хочеться наголосити, що особистісна підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності значно ефективніша від традиційної, бо, на відміну від традиційної організації навчання, засвоєння теоретичних знань та формування практичних умінь і навичок тут є обов'язково мотивованими і переважно результатом власної діяльності кожного студента, що забезпечує високий рівень методологічної культури та розвиток рефлексивних здібностей як основи професійного удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Блонский П.П.* Избранные педагогические произведения.- М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.
2. *Краевский В.В.* Общие основы педагогики.- М.: Академия, 2003.
3. *Савченко О.Я.* Сучасний урок у початкових класах. – К.: Магістр-S. 1997.

4. *Сухомлинский В.А.* Осторожно: ребенок!.- Избр. произв. В 5-ти т., Т. 5.- К., 1980.

5. *Якиманская И.С.* Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995.- № 3.

Подано до редакції

РЕЗЮМЕ

В этой статье рассматривается вопрос личностной подготовки будущих учителей начальных классов к профессиональной деятельности. Изложены результаты исследования данной проблемы: особое внимание уделяется условиям, которые обеспечивают качественную профессиональную подготовку учительских кадров.

SUMMARY

The article deals with the problem of personal training of future primary school teachers according to their professional activity. The author presents the investigation results concerning the research problem; particular attention is paid to the conditions which provide the efficient professional training of teaching staff.
